

## *На Аскольдовій могилі поховали їх...*

### **Історична довідка**

На початку січня 1918 р. розпочався останній етап Української національно-демократичної революції.

6 січня радянські війська з Харкова і Лозової розгорнули наступ у північно-західному напрямку на Полтаву і Київ. На столицю спрямувалося вістря наступальних операцій армійських груп із півночі. Було забезпечено вирішальну перевагу в силах і засобах. Радянські війська діяли рішуче і нещадно, прагнучи деморалізувати противників. Перед захопленням Полтави М. Муравйов оголосив: «Я дав Наказ вирізати всіх оборонців місцевої буржуазії». Чим ближче наближалися війська до Києва, тим жорстокішим ставали методи ведення війни.

На Київ наступали в основному російські радянські війська. Участь у поході кількох українських частин Ю. Коцюбинського, який був призначений головнокомандуючим усіма військами УНР, хоча ніякого впливу на прийняття рішень не мав, повинно було засвідчити, що на Київ наступають українські радянські сили, а не російські війська. Наступ просувався досить швидко, і за допомогою місцевих більшовиків були послідовно захоплені Полтава, Костянтинград, Ромодан, Лубни, Лохвиця, Гребінка.

У цей час Московський загін особливого призначення під командуванням Знаменського зайняв Глухів і Кролевець, а частини Берзіна — Бахмач і Конотоп. У Бахмачі всі три армійські групи — Берзіна, Знаменського і Муравйова — з'єдналися під загальним командуванням останнього. Залізничний шлях зв'язував Бахмач із Києвом. Саме вздовж цього шляху і продовжили наступ об'єднані радянські сили. Зупинити їх було нікому. Головні сили, підпорядковані Центральній Раді, були зосереджені на Правобережжі, де стримували наступ на Київ фронтових збільшовизованих частин російської армії. Лише під станцією Крути на прогоні Бахмач — Ніжин нашвидку зібраний загін під командуванням сотника Омельченка, який складався із 300 студентів, гімназистів-старшокласників і військових курсантів спробував перекрити шлях радянським військам. Більшість із них загинули. Ті, кому вдалося вціліти, розібрали колію і зуміли на декілька днів затримати наступ. Сталося це 16 січня 1918 року.

17 березня 1918 р., коли більшовики залишили Київ, а в столиці знову перебувала Центральна Рада, тіла 27 юнаків, які загинули в бою під Крутами, були перевезені до Києва і перепоховані на Аскольдовій горі.

Крути ввійшли в історію України як символ національної честі.

### **1-й читець.**

*І знов, у котрий це вже раз,  
Зійшлися ми в одній родині,  
Щоб пом'януть той славний час,  
Коли в офіру Батьківщині  
Себе принесли краці з нас.  
Нема любові понад ту,  
Що окропила кров'ю Крути,  
І ту гарячу кров святу  
Повік Україні не забути.*

### **2-й читець.**

*Руки мліли з імперськими путами,  
Вкотре ми схотіли порвати.  
Впали ми героїчно під Крутами,  
Щоб воскреснуть тепер і встати.*

### **3-й читець.**

*Спливуть часи, мов наводки дніпрові,  
Одвічну мрію здійснить Україна.  
Й під Крутами, на плитах мармурових,  
Про вас лунатиме пісня соколина.*

(Лунає пісня «Слава героям Крут»).

### **4-й читець.**

*Вони лежать навіки молоді,  
Ставні й веселі, з усміхом щасливим,  
Готові чути поклик, як тоді,  
Коли на бій ішли з бадьорим співом.  
Сумні батьки й жалобні матері,  
Минувши повз Аскольдову могилу,  
Мовчазно зрять, як страдницькій порі  
Журба вербу вколисусь похилу.  
Лихі вітри, гойдайте верховіть  
Живого свідка бойових крутянців!*

*Та не турбуйте корені, не гніть  
Святих дерев, що знали новобранців.  
Безвусі, юні, вічно молоді,  
Ви клали голови за рідний Київ,  
Скріпивши крок державницькій ході,  
Вписавши подвиг у свободи вияв.*

**Яр Славутич**

**5-й читець.**

*Як сніги покривають землю, .  
Як нам білим встелять путь  
Спом'янемо тую славу,  
Що осталась нам з-під Крут.  
Не шукайте Тернопілів,  
Тільки Крути спогадай,  
Де спартанці-українці  
Полягли за рідний край.  
Триста юних одчайдухів,  
В сто крат більший був там враг,  
Не вступились, не подались,  
Всі лягли там на полях.*

**П. Тичина**

**1-й читець.**

*Це правда: кров з каміння може змити дощ,  
Червону фарбу хустина може стерти,  
Але наймення ваші, багряніші від рож  
Горять у просвіті на плитах незатертих.*

**2-й читець.**

*Супроти чужої навали,  
Супроти смерті — в стужу, сніг,  
Ось тут вони, ось тут стояли.  
І всього жменя — триста їх.*

**1-й учень.** Тим, хто в боротьбі за волю і кращу долю України не дожив до сьогоднішнього дня, снить у знаних і безіменних могилах, розкиданих по рідній і чужій землі, — присвячується.

**2-й учень.** Цвіту нашого народу, його славним синам і дочкам, які у розквіті своїх духовних і фізичних сил віддали молодість і найдорожче, що є в кожного з нас, життя, — присвячується.

**3-й учень.** Тим, кого в умовах більшовицької тиранії ми повинні були забути і викреслити зі своєї пам'яті та історії, героям, які полягли в страшному бою під Кругами — присвячується.

**4-й учень.** У 1917 році в Росії відбулася Лютнева революція. Розпочався розпад «тюрми народів» У березні зароджуються паростки молодої Української держави.

**5-й учень.** У важких умовах економічного хаосу, політичної боротьби різних партій, не зважаючи на постійні дії провокаційних антиукраїнських сил, Центральна Рада приймає ряд законодавчих актів, що призвело до проголошення незалежної України.

**6-й учень.** Через віки, через страждання й муки, з мільйонами жертв йшла Україна до жаданої волі, проголошеної 22 січня 1918 року IV Універсалом.

*(Лунають дзвони (фонозапис), звучать слова. «Всюди воля! Всюди слава! Повернулася нам держава! Бог Всевишній дав її піднімайтесь із руїн!»). Входять двоє учнів у чорних костюмах).*

**1-й учень.** Народе України! Твоєю силою, волею, словом утворилася на українській землі вільна Українська Народна Республіка. Здійснилася давня мрія твоїх батьків, борців за волю і право робочого люду!

**2-й учень.** Та у важку годину народилася воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів, залізні дороги розбиті, страшена інфляція. Кількість хліба зменшується. Настає голод.

**1-й учень.** А тим часом петроградський уряд Народних Комісарів оголосив війну Україні, щоб повернути Українську Республіку під свою владу, і посилає на наші землі свої війська, які грабують селян, убивають невинних людей і сіють анархію.

**2-й учень.** Для того, щоб привести свій край до ладу, закріпити революцію і нашу волю, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всіх громадян України: «Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу. Всіх громадян самостійної Української Народної Республіки зазиваємо непохитно стояти на сторожі добутої свободи і прав нашого народу й усіма силами боронити свою долю від усіх її ворогів».

*(Лунає пісня «Встань, Україно, з колін»).*

**3-й учень.** Проголошення самостійної України стало «кісткою в горлі» російського керівництва.

*(У мікрофон чути голос: «Нам необхідно возвратить Україну Росии, без Украины нет России. Без*

українського угля, хлеба, соли, Чорного моря Россия суцествовать не может, она задохнется.

*Отправляясь в Украину, помните, что для достижения своей цели все средства одинаково хороши. Ни на одну минуту не забивайте, что Украина должна быть нашей. Желаю вам полного успеха».*

*Троцкий).*

**4-й учень.** Та за словами не стало й діло. 30-тисячне військо більшовиків під командою О. Антонова та царського полковника М. Муравйова рушило в Україну.

**5-й учень.** Січень. 1918 рік. Ситуація на нашому північному фронті склалася дуже несприятлива. Армія під проводом Муравйова наближалася до Києва. Всі боєздатні війська були відправлені на фронт.

**6-й учень.** Але ситуація на фронті вимагає свіжих військових частин. Із відома Секретаріату у військових справах на фронт відправляють студентський курінь із курсантів військового училища і студентської молоді. Найстаршому з них було — 23, наймолодшому — 15.

**1-й учень.** Більшість із них жодного разу не тримала рушниці в руках, не бачила війни у вічі.

**2-й учень.** Треба вважати, що ті, хто послав студентський курінь, були певними, що буде підтримка іншої військової частини. Але сталося не так...

**1-й читець.**

*Над Крутами круки —  
Під круками Крути  
Зійшлося юнацтво,  
Щоб волю здобути.  
Сніги зледенілі  
І темінь іскриста  
За Крутами в скруту  
Зійшлося їх триста.  
Білим снігом мело,  
Чорним громом гуло,  
Їх там триста як скло,  
Їх там триста як скло.  
Під круками Крути —  
Під Крутами круки  
Заклякли, як колоди  
Зморожені руки.  
Настелено в полі  
Кривавої вати,  
Щоб їм молоденьким  
Переночувати.  
Білим снігом мело,  
Чорним громом гуло,  
Їх там триста як скло,  
Їх там триста як скло.  
Моя Україно,  
Мій Києве-княже  
Ця юнь безборонна  
За тебе поляже.  
Щоб ми їх посвяти  
Не смівши забути,  
Своїм воскресінням  
Помстились за Крути.*

**Б. Стельмах**

**3-й учень.** 29 січня ешелони Червоної армії підійшли до станції Крути і висадили десант. Певно, їм було відомо, що якась українська частина зайняла позиції під станцією Крути і перегородила їм шлях на Київ.

**4-й учень.** О 10 годині ранку розпочався наступ більшовицьких військ. Мороз. Вітер. На місцевості не було жодного укриття. Юнаки лежали на голому снігу.

**5-й учень.** Не відкриваючи вогню, загопи широкою лавою пішли на курінь.

Зав'язалася перестрілка. Серед юнаків були перші жертви, які нерухомо лежали на снігу. Чути стогони пораних, але українці з рідкісною впертістю і відвагою боролися далі. Ніхто з них не думав про відступ, усі продовжували лежати і стріляти, хоча небезпека оточення була вже очевидною.

**6-й учень.** Ворожий обхід лівим і правим крилом зімкнувся. Відступати було пізно. Напівзамерзлі юнаки з великими труднощами володіли зброєю, а ноги, які зовсім залякли, відмовлялися рухатися.

**1-й учень.** Із останніх сил боронилася молодь від ворога, який на короткій дистанції розстрілював її, а потім почав колоти багнетами.

...Близько 15 години все скінчилося, на снігу лишилися трупи юнаків...

**2-й учень.** Під Крутами в бою полягло 300 студентів і 10 старшин.

**2-й читець.**

Як сніги покривають землю  
Рядном білим, — не забудь  
Спом'янути тую славу,  
Що лишилась нам з-під Крут.  
Триста юних отчайдухів...  
Стократ більший був там враг, —  
Не вступились, не подались,  
Всі лягли там на полях.  
Вічну славу здобували  
Україні біля Крут,  
Не забудь героїв треста,  
Спом'яни їх, не забудь.

**Д. Гавриш**

(Гасне світло. На сцену виходить група юнаків та дівчат і запалюють свічки).

**3-й читець.** Під Кругами полягли студенти: Попович, Шультгін, Божинський, Дмитерко, Пурік, Шерстюк, Борзенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірук...

**4-й читець.** Гімназисти: Соколовський, Тарновський, Ганкевич, Ігнаткевич, Пінський, Сотник, Омельченко та багато інших.

**1-й читець.**

На Аскольдовій могилі  
Поховали їх —  
Тридцять учнів-українців,  
Славних, молодих...  
На Аскольдовій могилі  
Українській цвіт! —  
По кривавій, по дорозі  
Нам іти у світ.  
На кого посміла знятись  
Зрадника рука? —  
Квітне сонце, грає вітер  
І Дніпро-ріка...  
На кого завзявся Каїн?  
Боже, покарай! —  
Понад все вони любили  
Свій коханий край.  
Вмерли в Новім Заповіті  
З славою святих, —  
На Аскольдовій могилі  
Поховали їх.

**О. Яворська**

**3-й учень.** Нехай пам'ять про наших героїв, які загинули під Кругами, буде вічною.

**4-й учень.** І нехай їхня смерть буде для нас прикладом, як треба любити свою Батьківщину.  
(Група відходить, гаснуть свічки, спалахує світло).

**2-й читець.**

Народе мій, для всіх завжди відкритий  
Не вір, що воля з'явиться сама,  
Не дай себе підступно обдурити,  
Мовляв, дороги іншої нема,  
Як знову йти до старшого нам брата  
Просить своє... й на весь світ працювать,  
Не дай себе до нитки обідрати,  
Зумів же двічі пута розірвать.  
Не вір невтомним брехунам пихатим.  
На жаль, такі синочки в тебе є,  
Що все на світі ладні обібрати,  
Купити, презрадити, продати,  
Священну волю навіть розіп'яти,  
Покривдить рідну матір, осміяти,  
Щоб тільки крісло втримати своєю  
Народе мій, великий, український,  
Як буде в тебе воленька свята,  
То буде й коровай, і мед по вінця,

*Не зразу, та на вічній літа.*

**5-й учень.** Страшно вмерти, але ще страшніше загинути марно. Минуть роки, десятки роки, століття — пам'ять про юнаків-героїв не згине вовік. Вона світитиме не тільки українцям, усім, обраним Богом людям, які покладають своє життя во ім'я брата свого.

Для нас могила ця лишиться на віки полум'ям віри, вона дала нам незабутнє минуле. У хвилини відчаю, у хвилини занепаду, в хвилини знесилля будуть приходити до неї старі й малі, щоб підживитися тим святим вогнем ентузіазму, який палатиме тут і під камінним хрестом.

...Цей день стане днем усієї шкільної молоді України. З року в рік тут складатимуть братську присягу ті, хто повинен переступити поріг життя...

*(Учень зачитує уривок із траурної промови письменниці й громадського діяча Людмили Старицької-Черняхівської на похоронах студентів, які загинули під Крутами).*

**3-й читець.**

*Нехай ім'я Твоє святиться,  
Ті жертви, труд і кров,  
Батьківська земле, Україно,  
Для тебе вся любов.  
Нехай буде навіки слава,  
Батьківщино, Тобі  
І тим усім синам твоїм,  
Що впали в боротьбі.  
Світи ж нам Сонце наше ясне,  
І золоти колосся нив,  
Щоб жили вільні ми і щасні,  
А Бог щоб нас благословив.*

*(Усі разом співають Гімн України «Ще не вмерла Україна»).*